

Kraków, 5.11.2023

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Dr hab. Anna Nacher, prof. UJ
Instytut Sztuki Audiowizualnych
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jagielloński

Recenzja pracy doktorskiej Marty Skorek zatytułowanej *Discours shapes marine space: representations of the macro-regional governance of the Baltic Sea and their ecocultural implications*, napisanej pod kierunkiem dr hab. Kazimierza Musiała, prof. UG

Wydział Zarządzania
i Komunikacji Społecznej

Instytut Sztuk
Audiowizualnych

Dysertacja Marty Skorek na pierwszy rzut oka może zniechęcać ze względu na język refleksji, który momentami zdaje się nieco przejmować retorykę analizowanego przez Autorkę materiału: dokumentów o charakterze urzędowym. Nic jednak bardziej mylnego, mamy bowiem do czynienia z tekstem naukowym wysokiej próby, który – co wciąż rzadko spotykane w pracach doktorskich – skrywa pod powierzchnią nieklamana pasję młodej badaczki, zafascynowanej morzem i Morzem (Bałtyckim). W rozprawie dają się bowiem wyczytać – prócz głównego nurtu analizy, do której przejdę za moment – okruszki indywidualnej historii. Z niej z kolei wyłaniają się zręby motywacji, inspiracji oraz, można rzec, niemal posłannictwa. Znakomicie zachowano przy tym równowagę między ujawnieniem wewnętrznych mechanizmów procesu badawczego oraz tym, co stanowi zasadnicze sedno mojej oceny, czyli aparatem naukowym. Wyprzedzając zatem nieco logikę tekstu, jakim jest recenzja dysertacji doktorskiej, chcę zacząć od wyrażenia wdzięczności za możliwość bycia partnerką w tym wielogłosowym dialogu, bo – mimo pozornie abstrakcyjnego charakteru analizy obierającej na warsztat przede wszystkim dyskurs – wybrzmiewa w tej pracy także głos samego Bałtyku.

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

30-348 Kraków

tel.: +48 12 664 55 67

+48 12 664 56 07

www.film.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Praca doktorska składa się z pięciu rozdziałów i zawiera pięć appendyksów, które dają całościowy wgląd w proces badawczy. Rozdział otwierający wprowadza podstawowe dla pracy pojęcia, takie jak: zlewnia Morza Bałtyckiego czy makroregion. Pokazuje także, jak kształtowało się myślenie o przestrzeni okalającej „najśladsze morze świata”, które dało w efekcie właśnie wspomnianą kategorię. Autorka podkreśla wielowymiarowość bałtyckiej przestrzeni, przekładającą się na mnogość form i porządków reprezentacji. Znakomicie wybrzmiewa w ten sposób przekonanie o konstruowanym charakterze przestrzeni, w zgodzie z propozycjami większości teoretyków zwrotu przestrzennego (nawet jeśli ujęcie zagadnienia przestrzeni i zwrotu przestrzennego to najśladszy element projektu badawczego, do czego powrócę oddzielnie). Współbrzmi także ze specyfiką regionu o płynnych lub zmiennych granicach. Marta Skorek sytuuje swoją perspektywę w odniesieniu do istniejących już projektów badawczych na temat regionu Morza Bałtyckiego, słusznie podkreślając wielość perspektyw, podejść i punktów widzenia będących pochodną złożoności samego ekosystemu tkwiącego w centrum badań. Zasadniczym jądrem dysertacji jest zatem wyłonienie reprezentacji problemów obecnych w proponowanych politykach wobec regionu Morza Bałtyckiego za pomocą dyskursywnej analizy dokumentów. Marta Skorek rozumie przy tym reprezentację w sposób dynamiczny i płynny, interesuje ją także to, co kryje się między wersami, czy – by użyć sformułowania Arrana Stibbe, którego ekolingwistyka jest jedną z głównych inspiracji – opowieści, które programują nasze życie. Ich swoiste dystrybucje odkrywa autorka właśnie przyglądając się sposobowi operacjonalizacji problemów w dokumentach o charakterze europejskich polityk i strategii. Autorka stawia wreszcie trzy główne pytania badawcze, które wyznaczają zasadniczą oś przeprowadzonej przez nią analizy dyskursywnej (w jaki sposób reprezentacja problematyki makroregionalnego zarządzania Morzem Bałtyckim znajduje drogę do dokumentów kształtujących makroregionalny wymiar Unii Europejskiej? Jakie warunki socjoekologiczne są konstytuowane poprzez tego typu problematyzację? Jakie są inne możliwe sposoby reprezentacji problemów makroregionalnego zarządzania Morzem Bałtyckim – w odpowiedzi na wielowymiarowość morskiej przestrzeni?). Autorka formułuje wreszcie własną ekozofię, która stanowi podstawową motywację jej badań. Przyjmuje przy tym

Wydział Zarządzania
i Komunikacji Społecznej

Instytut Sztuk
Audiowizualnych

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

30-348 Kraków

tel.: +48 12 664 55 67

+48 12 664 56 07

www.film.uj.edu.pl

perspektywę ekokulturową, wypływającą z przekonania o wzajemnych powiązaniach i interrelacjach łączących świat ludzi oraz świat więcej-niż-ludzki. Weryfikuje jednocześnie binarne opozycje związane z ramą pojęciową antropocenu i będące podglebieniem szkodliwych dla biosfery ludzkich działań.

W rozdziale drugim Autorka kontynuuje przybliżanie zarówno zasadniczych pojęć kształtujących jest badania, jak i prezentuje swój model analityczny, oparty głównie na strategii analitycznej kanadyjsko-australijskiej politolożki, Carol Bacchi; strategii znanej jako WPR (What's the Problem Represented to be). Doktorantka prezentuje także sposób zaprojektowania badań, wyłanianie celów badań i wybór korpusu. To w tym rozdziale precyzuje swoje rozumienie trzech pojęć niejako wyznaczających obszar jej badawczego działania: przestrzeń, czas i dyskurs. Przedstawia dyskurs zrównoważonego rozwoju i rezyliencji, nie wahając się także przed krytycznym spojrzeniem na ten pierwszy. Odsłania przy tym konieczność uwzględnienia podejścia relacyjnego (obietnica zostaje jednak spełniona, dodajmy, tylko częściowo). Sporo uwagi poświęcono autokrytycznej i refleksywnej postawie, celnie opisując proces nieustannego monitorowania własnych metod badawczych oraz stałej rekurencji między zebraniem materiałem i danymi a modelami teoretycznymi i procesem ich analizy.

Rozdział trzeci przynosi zapowiadany opis problematyki makroregionu Morza Bałtyckiego wyłaniającego się z wybranych dokumentów instytucji UE odpowiedzialnych za tworzenie polityk i strategii. Ideą, wokół której organizuje się współpraca regionalna, jest pogarszanie jakości środowiska morskiego Bałtyku, a także specyfika regionalna sytuująca się między zakresem pojedynczego państwa oraz Unią Europejską jako całością. Autorka dokonuje jednak wnikliwej analizy opierając się ściśle na metodologii zaproponowanej przez wspomnianą już Carol Bacchi. Prezentuje wysoce ambiwalentną formację dyskursywną wyłaniającą się z analizy dokumentów. Jednocześnie oferuje także analizę tego, co skrywa się „między wersjami”, w myśl propozycji Arrana Stibbe. Pewnym zaskoczeniem może być fakt, że dokumenty najwyraźniej nie wpisują się w model opowieści o konieczności wzrostu ekonomicznego, oferując bardzo zróżnicowane i wielorakie wersje

Wydział Zarządzania
i Komunikacji Społecznej

Instytut Sztuk
Audiowizualnych

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

30-348 Kraków

tel.: +48 12 664 55 67

+48 12 664 56 07

www.film.uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

tego terminu. Autorka charakteryzuje także na podstawie przeprowadzonej analizy makroregionalnych aktorów społecznych i zakresy ich możliwości. Według Autorki naczelną osią opowieści formujących sposoby życia (stories-we-live-by) jest – mimo wszystko - uprzywilejowanie wzrostu i postępu kosztem edukacji ekologicznej i odmiennych typów wiedzy. Według Autorki jest ono osadzone w przekonaniu o zasadniczej rozdzielności człowieka i ekosystemu. Marta Skorek proponuje zarazem obszerniejszą ramę pojęciową, która pomaga wyraźniej zobaczyć dyskursywną specyfikę bałtyckiej problematyki i przywołuje analizy metafor Globalnego Oceanu – jako wysoce złożonej sieci znaczeń oraz pojęcia społeczno-ekologicznego, a jednocześnie systemu podtrzymującego życie na Ziemi, koła zamachowego klimatu planety czy wręcz innego świata, którego poznanie jest wciąż dosyć ograniczone. Taka ekstensywna, dogłębna i wieloperspektywiczna analiza ma na celu możliwość stworzenia, w kolejnym kroku, przestrzeni, w której sposób konstruowania opowieści wyznaczany przez dyskurs dominujący spotyka się z wyzwaniami i możliwością jej alternatywnych wersji. Taką funkcję pełni w dysertacji propozycja mocniejszego powiązania makroregionu z biosferą, usytuowane głównie w rozdziale czwartym. Ten ruch dyskursywnie jest kodowany jako odejście od problematyki w kategoriach „problemu ekologicznego” czy zasobu do eksploatacji na rzecz myślenia o makroregionie (i samym Bałtyku) jako ożywionej, relacyjnej przestrzeni. Marta Skorek proponuje wizualizację takiej alternatywnej opowieści, posiłkując się w tym multimodalną analizą dyskursu (m.in. Kressa i van Leeuwena). Doktorantka formułuje jednocześnie szereg interesujących rekomendacji, spośród których zwłaszcza wprowadzenie “morskich / oceanicznych kompetencji kulturowych” (marine literacy) wydaje się szczególnie godne uwagi – podobnie jak propozycja nowej formuły uniwersytetu. Rozdział piąty ma charakter podsumowania i konkluzji dokonanej analizy oraz przynosi rozwinięcie włączenie Morza Bałtyckiego w ramę podejścia określonego mianem Globalnego Oceanu.

Praca Marty Skorek jest bardzo spójna i zdyscyplinowana - zarówno, jeśli chodzi o strukturę, jak i przyjętą metodologię. W wielu miejscach Autorka odśladnia dojrzałość metodologiczną wysokiej próby – zwłaszcza tam, gdzie

Wydział Zarządzania
i Komunikacji Społecznej

Instytut Sztuk
Audiowizualnych

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

30-348 Kraków

tel.: +48 12 664 55 67

+48 12 664 56 07

www.film.uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

zdaje relację ze swoich wątpliwości, decyzji o nieuwzględnieniu jakiegoś tropu teoretycznego czy wskazuje możliwość alternatywnych ścieżek. Jej zapewnienie o nieustannym konfrontowaniu się ze zmienną w czasie, wielowymiarową i wieloaspektową materią badań brzmi wiarygodnie i przekonująco. Nie ma przy tym wątpliwości, że jest to dysertacja o charakterze interdyscyplinarnym, sytuująca się na przecięciu nauk humanistycznych i nauk społecznych (a dokładniej: nauk o kulturze i religii, politologii, nauk o zarządzaniu, nauk o komunikacji, humanistyki ekologicznej i europeistyki). Trudno ukrywać, że przy mniej życzliwym podejściu taka interdyscyplinarność nakazałaby sformułować pytanie o zasadność usytuowania tej pracy w obszarze nauk o kulturze i religii – rzecz jasna tylko wtedy, gdyby nadzwyczaj sztywne dyscyplinowe „przegródki” nie były w polskiej nauce problemem samym w sobie, zwłaszcza w przypadku prac znacząco wykraczających poza wąskie horyzonty prawodawców przesądzających o aktualnych ramach instytucjonalnych polskiej refleksji naukowej. O ile bowiem na powierzchni praca może wydawać się zorientowana głównie na analizy polityk i mieć charakter miejscami wysoce abstrakcyjny, to wewnątrz pulsuje nieklamana pasja naukowa i analityczna. Marta Skorek prowadzi swoje analizy z wnętrza projektu o charakterze par excellence kulturoznawczym: z wyczuleniem na refleksywność i nieustanne zwracania ostrza krytyki także w swoim własnym kierunku, rzetelnie badając formy i sposoby wytwarzania wiedzy o świecie oraz stale zwracając uwagę na jej nieuchronnie dyskursywny charakter.

To, co jest ogromną zaletą pracy, niesie jednak w sobie także potencjał niemal nieusuwalnej wady (zgodnie może bardziej z logiką Derridiańskiego farmakonu niż z mimo wszystko bardzo przejrzystą i logicznie spójną koncepcją poststrukturalnej analizy polityk Carol Bacchi). Otóż zasadniczym problemem metodologicznym jest w dosyć wątły sposób zarysowana strefa przejścia między tym, co materialne i tym, co dyskursywne. Autorka jest zresztą tej wady świadoma, świadczą o tym rozmaite sygnały w tekście, najczęściej jednak pozostające na poziomie deklaracji. Jest zrozumiałe, że owa wielowymiarowa, ontologicznie zróżnicowana, nacechowana także wewnętrznymi sprzecznościami natura przedmiotu badań może sprawiać opór. Jako naturalny jawi się zatem gest Autorki, która do swojej analizy wybiera

Wydział Zarządzania
i Komunikacji Społecznej

Instytut Sztuk
Audiowizualnych

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

30-348 Kraków

tel.: +48 12 664 55 67

+48 12 664 56 07

www.film.uj.edu.pl

bardzo klarowny korpus tekstów, ze świadomością, że prowadzona analiza musi uwzględniać przede wszystkim relacje między elementami dyskursywnymi oraz materialnością biosfery i przestrzeni przeżywanej. Makroregion, o którym traktuje praca, jest w gruncie rzeczy - jak powiedziałaaby Donna Haraway - materialno-semiotyczną hybrydą. Nazwisko Haraway pojawia się tutaj zresztą nieprzypadkowo, bo ta ikona współczesnego namysłu na odmiennymi niż kategoria Antropocenu scenariuszami czy narracjami spekulatywnymi jest w tej pracy Wielką Nieobecną. Zwłaszcza tam, gdzie pojawia się zagadnienie konieczności budowania nowych opowieści o połączeniach między światami: ludzkim i więcej niż ludzkim. Jej spojrzenie na relacje między tym, co semiotyczne a tym, co materialne – zwłaszcza jej wczesne prace o retoryczności produkcji wiedzy – mogłyby pomóc we wprowadzeniu bardziej dynamicznego podejścia i mocniejszym przeorientowaniu perspektywy. Nie chodzi przy tym o jedno nazwisko, nawet tak znaczące – to bowiem sygnał, że być może warto byłoby wykorzystać obszar nowego materializmu, zwłaszcza o orientacji feministycznej. To w tym obszarze pojawiają się bowiem najciekawsze pytania o wspomnianą relację między semiotycznym (dyskursywnym) a materialnym.

Bodaj najslabiej opracowanym obszarem jest szereg zagadnień wprowadzonych przez zwrot przestrzenny, który Autorka (celnie zresztą) sytuuje na osi między Henri Lefebvrem a Davidem Harveyem. Opiera się przy tym na znanych elementach obu teorii, które sytuuje w relacji do propozycji Pierre'a Bourdieu – ten gest jest nieco mniej zrozumiały, gdyż propozycja Bourdieu nie wydaje się pełnić szczególnie istotnej roli w postępowaniu analitycznym Doktorantki. Tym, co jednak mogłoby rzeczywiście wzbogacić zaproponowany model analityczny, byłoby sięgnięcie do geografii humanistycznej i jej bardzo cennej, krytycznej refleksji nad reprezentacjonizmem, sygnowanej między innymi przez nazwisko Nigela Thrifta. Byłaby to jednak zapewne inna praca, w której ograniczenia analizy dyskursywnej byłyby jeszcze wyraźniejsze. Na marginesie: wielka szkoda, że nazwisko Doreen Massey pojawia się tylko incydentalnie i „z drugiej ręki” (co znajduje odzwierciedlenie w braku nazwiska badaczki w bibliografii). Jej książka z 2005 roku, *For Space* (Sage Publications), mogłaby bowiem istotnie

Wydział Zarządzania
i Komunikacji Społecznej

Instytut Sztuk
Audiowizualnych

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

30-348 Kraków

tel.: +48 12 664 55 67

+48 12 664 56 07

www.film.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

być bardzo cennym sojusznikiem w „upłynnieniu” myślenia Autorki o przestrzeni i poważniejszym uwzględnieniu procesualności samej przestrzeni i towarzyszącego jej teoretyzowania. To właśnie tę książkę przywołuje Stephen Jay w artykule, który przytacza Autorka. Autor wskazuje na źródło włączenia w jego własnym rozumowaniu kategorii „przestrzeni żywej”. W rzeczywistości, a nie tylko deklarowanym - „upłynnieniu” myślenia o niestabilnościach morskiej przestrzeni mogłoby także pomóc podejście Tima Ingolda, zwłaszcza to zaprezentowane w bloku tematycznym opublikowanym poświęconym szczególnie materialnościom na przejściu od ciał stałych do ciał płynnych w *Theory, Culture & Society*, vol. 39 no. 2 z 2022 roku.

Wydział Zarządzania
i Komunikacji Społecznej

Oddzielnej dyskusji domagałaby się kwestia sięgnięcia po pojęcia zaczerpnięta od Michela Foucault czy raczej sposobu, w jaki wykorzystana została jego myśl. W wielu miejscach byłoby wskazane mocniejsze przestudiowanie jego oryginalnych propozycji, nie zaś opieranie się w większości na omówieniach (co pokazuje bibliografia). Być może okazałoby się, że pojęcia takie jak formacja dyskursywna, episteme czy ekonomia dyskursu okazałaby się bardzo przydatne w zadaniu, jakie postawiła sobie Autorka dysertacji.

Instytut Sztuk
Audiowizualnych

Chciałabym jednak, aby wybrzmiało to wyraźnie: wskazane słabsze momenty są raczej sugestiami ewentualnej dalszej pracy nad przyszłą książką. Nie mam bowiem wątpliwości, że taka książka byłaby nadzwyczaj cenna. Nie tylko po to, by wprowadzić Carol Bacchi metodologię WPR do polskiej krytycznej analizy dyskursu, ale by pokazać, jak może wyglądać wnikliwa, wyczulona na niuanse, ale zarazem solidna, spójna i rzetelna analiza polityk jako form produkcji wiedzy. Nie do przecenienia są także rekomendacje artykułowane przez młodą badaczkę – wobec skali obecnego kryzysu ekologicznego, który za Timothy Mortonem można byłoby widzieć jako hiperobiekt – te propozycje sytuują pracę Marty Skorek w obszarze transdyscyplinarności i mogą stanowić świetnym pomost między akademią i przestrzenią przeżywaną poza jej umownymi murami.

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4
30-348 Kraków

tel.: +48 12 664 55 67

+48 12 664 56 07

www.film.uj.edu.pl

Wszystkie powyższe uwagi krytyczne są wynikiem bogatego i dialogicznego doświadczenia lekturowego, i są najlepszym świadectwem tego,

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

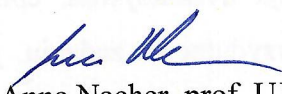
że dysertacja Marty Skorek spełnia wszystkie kryteria wartościowej refleksji naukowej. Poszerza ona ponadto obszar namysłu w więcej niż jednym obszarze: od humanistyki ekologicznej i kultury basenu Morza Bałtyckiego, przez krytyczną analizę dyskursu, po przyległe tereny w obszarze europeistyki (a być może nawet w naukach społecznych: zarządzaniu i politologii). Stwierdzam zatem, że przedłożona do oceny praca może stanowić podstawę do przeprowadzenia dalszych etapów w przewodzie doktorskim i nadania stopnia doktora w dyscyplinie Nauki o Kulturze i Religii. W związku z tym zwracam się do Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Kulturze i Religii Uniwersytetu Gdańskiego o dopuszczenie Marty Skorek do publicznej obrony pracy doktorskiej zatytułowanej *Discours shapes marine space: representations of the macro-regional governance of the Baltic Sea and their ecocultural implications*, napisanej pod kierunkiem dr hab. Kazimierza Musiała, prof. UG. W uznaniu jej jakości naukowej oraz wysokiego stopnia dojrzałości metodologicznej, wnioskuję także o wyróżnienie dysertacji.

Wydział Zarządzania

i Komunikacji Społecznej

Instytut Sztuk

Audiowizualnych

Dr hab. Anna Nacher, prof. UJ

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

30-348 Kraków

tel.: +48 12 664 55 67

+48 12 664 56 07

www.film.uj.edu.pl